

הרב יהודה זולדן / מעלה אדומים (מעקורי נוה דקלים, גוש קטיף)

עד שיתייאשו מן הגאולה*

א. אלימלך, מחלון וכליון - למה נענשו?

1. על הירידה מהארץ

המגילה נפתחת בסיפור ירידת משפחת אלימלך מהארץ בשל הרעב. אלימלך ושני בניו מתים במואב, ונעמי האישה חוזרת לארץ עם רות - אלמנתו של אחד הבנים. ר' שמעון בר יוחאי רואה במיתתם עונש על ירידתם מהארץ:

היה ר' שמעון בן יוחאי אומר: אלימלך, מחלון וכליון - גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ, שנאמר: "ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי". מאי "הזאת נעמי"? אמר רבי יצחק: אמרו, חזיתם נעמי שיצאת מארץ לחו"ל, מה עלתה לה? (ב"ב צא ע"ב)

הירידה הייתה הדרגתית, וכפי שהדבר מתבטא בפסוקים: "לגור בְּשֵׂדֵי מוֹאָב" (א, א), "וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי מוֹאָב וַיְהִיו נָשִׁים" (א, ב), "וַיָּשְׁבוּ נָשִׁים כְּעֶשֶׂר שָׁנִים" (א, ד). מטרת יציאתם הייתה רק לגור באופן זמני, להישאר גרים, זרים במקום, אבל כשבאו למקום, הם כבר התרגלו לשהות בו - "ויהיו נשים", עד שנהיו תושבים של ממש למשך עשר שנים. לאחר שנות הרעב, נעמי שבה מייד ארצה, כששמעה "כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ לְתֵת לָהֶם לֶחֶם" (א, ו).

2. "היה להן לבקש רחמים על דורם"

על הסברו של רבי שמעון בר יוחאי מגיב רב חייא בר אבין משמו של ר' יהושע בן קרחה:

אמר רב חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: חס ושלום, שאפילו מצאו סובין לא יצאו. ואלא מפני מה נענשו? שהיה להן לבקש רחמים על דורם ולא בקשו, שנאמר: "בזעקך יצילוך קבוציך". (ב"ב צא ע"א)

לדעתו, לא בשל הרעב עצמו ירדו אלימלך ומשפחתו מהארץ. אילו היו מוצאים לאכול אפילו מאכל פשוט, מאכל של עניים, הם היו נשארים. אלא שהציפייה מהם הייתה שיתפללו ויבקשו רחמים על דורם. דווקא הם, בשל היותם ממשפחת המלוכה, ממנהיגות

* המאמר הוא שכתוב (עם מעט הרחבה) של שיעור שניתן בתקופת חג השבועות תשס"ה, כחודשיים לפני הגירוש, במספר מקומות בגוש קטיף (בישיבת ההסדר, בבית הכנסת המרכזי, ובמדרשת טהר - בנוה דקלים; בבית הכנסת במושב גן אור; ועוד). מטרת השיעור הייתה לעודד את רוחם של התושבים, שלא יתייאשו מתהליך הגאולה גם אם נראה שיש בה נסיגה.

עם ישראל, חייבים לבקש רחמים על העם. שלמון, אבי בועז, הוא בנו של נחשון בן עמינדב (ד, כ), וכמאמר חז"ל: "אלימלך, שלמון, פלוני אלמוני ואבי נעמי - ארבעתם היו אחים, בני נחשון בן עמינדב" (ב"ב צא ע"א); "ר' יהושע בן קרחה היה דורש שמות: 'ושם האיש אלימלך' - שהיה אומר אלי תבא מלכות" (רות רבה ב, ה).

מנהיגים לא יורדים מהארץ בעת צרה, וגם אם אין ביכולתם לפעול בצורה מעשית, לפחות יש להם להתפלל ולבקש רחמים. יש דינים ברורים מתי מותר לצאת מהארץ בשעת רעב, אך ממנהיגים נדרש לנהוג לפני משורת הדין: "ואף על פי שמותר לצאת, אינה מדת חסידות. שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה למקום" (רמב"ם, הל' מלכים ה', ט).

3. "לפי שהפיל לבן של ישראל"

עד כאן, הנחנו שגם משפחת אלימלך סבלה מהרעב, ובכל זאת היה עליהם להישאר. מדרש אחר מלמד שדווקא להם היו אוצרות, ולא רק זאת - הם אף יכלו לסייע לאחרים:

ולמה נענש? לפי שהפיל לבן של ישראל. (משל) לבליוטס [=נציג] של מלך שהיה שרוי במדינה, והיו בני המדינה בטוחים עליו ואומרי (ים) שאם תבא שנת בצורת, שיכול לפרנס המדינה עשר שנים. וכיון שבאת שנת בצורת, היתה שפחתו עומדת בסירקי וקופתה בידיה. כך אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי הדור היה, וכיון שבאו שני רעבון - אמר: עכשו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן על פתחי, וזה בא בקופתו וזה בא בכפיפו. מה עשה? עמד וברח מפניהם. הדא גרמא ליה [=זוהי שגרמה לו שמת], שנאמר: "וילך איש מבית לחם". (ילקוט-שמעוני, רות רמז תקצח)

אלימלך היה מגדולי הדור ומפרנסי הדור. היה הוא ממשפחת המלוכה, וכמו נציג של מלך עשיר, שיכל לפרנס את כולם. לא רק זאת, תושבי בית לחם סמכו עליו, על רכושו ועל אוצרותיו, וסברו שגם אם חס ושלום תגיע שנת בצורת, הם יוכלו לחיות ממה שיש במחסניו. אך הדבר לא עבד בשעת מבחן. אפילו האנשים הקרובים ביותר, כמו אותה שפחה במשל, לא קיבלה ממנו דבר. הוא לא רצה לפרנס אותם, וברח עם משפחתו מהמקום. לא מפורש מה הוא עשה עם כל רכושיו, אולי נטל אותו ואולי השאיר אותו בארץ¹, אך עצם העובדה שהיה ביכולתו לצאת עם משפחתו למקום בטוח יותר, למקום שאין בו רעב, הפילה את רוח העם. הנה, העשירים מסתדרים, וההמון שאין ביכולתו להסתדר נשאר וסובל מהרעב. במקום לסייע ולתמוך, הוא ברח, אולי עם כל רכושו.

1 חז"ל עמדו על כך: "וילך איש" - גרדום [=לבדו]? אלא בא וראה כמה חיבב הקב"ה ביאתה של ארץ ישראל יותר מיציאתה. להלן כתיב 'סוסייהם, פרדיהם גמליהם', ברם הכא כתיב: 'וילך איש' - גרדום. אלא להלן, על ידי שהיו יוצאין מהארץ לחוצה לארץ, לא ייחס הכתוב את ממונם" (רות רבה א', ה).

ב. "שהתיאשו מן הגאולה"

אפשר לראות את התנהגות אלימלך ומשפחתו כהתנהגות חברתית לא-ראויה, או אף כשחיתות ציבורית: מנהיג שיכול לסייע ולעזור בעת צרה, ובמקום לסייע - בורח. "הפיל לבן של ישראל" במובן זה, שההמון שאיננו מסוגל לעבור למקום אחר מקנא במנהיג העשיר שעושה כן, וגורם לו לייאוש ותסכול.

במקום אחר לימדו חז"ל שהמסר הטמון בהליכתה של משפחת אלימלך למואב היה הרבה יותר חמור. הפגיעה לא הייתה רק ברמה החברתית-ציבורית, אלא אף ברמה האמונית, בגאולת ישראל:

כתיב "מחלון וכליון", וכתיב "יואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם, והדברים עתיקים" (דבה"א ד', כב). רב ושמואל; חד אמר: מחלון וכליון שמן, ולמה נקרא שמן יואש ושרף? יואש - שנתיאשו מן הגאולה, שרף - שנתחייבו שריפה למקום. (ב"ב צא ע"ב)

פסוק בדברי הימים רומז לסיפור משפחת אלימלך, אלא שאותו פסוק מכנה את מחלון וכליון בשמות "יואש" ו"שרף". על כך דרשו חז"ל ששניהם התייאשו מן הגאולה, ופירש הרשב"ם: "שנתיאשו מן הגאולה - שיגאלם הקב"ה מן הרעב, כדכתיב 'כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם'. סבורים היו שלא יפקדם". אלימלך ומשפחתו התייאשו מהגאולה הנקודתית. הם סברו שהקב"ה לא יצילם מהרעב, ועל כן עברו למקום שהיה בו אוכל. אלא שהם לא הסתפקו במעבר למקום שאין בו רעב, והוסיפו פעולות שמגמתן ניתוק מעם ישראל ומיעדיו הגדולים. לא רק שנתייאשו מן הגאולה, אלא אף לא האמינו בקשר המוחלט והבלתי-תלוי שבין כנסת ישראל לקב"ה:

"יואש ושרף" זה מחלון וכליון - יואש שנתייאשו מן הגאולה, יואש שנתייאשו מדברי תורה, שרף ששרפו בניהם לעבודה זרה. "אשר בעלו למואב" - שנשאו נשים מואביות. "אשר בעלו למואב" - שהניחו ארץ ישראל ונהפכו בשדה מואב. (ספרי במדבר עח)

הם נושאים נשים נכריות ושורפים את ילדיהם לעבודה זרה. זהו יאוש מוחלט, והיטמעות מירבית במואב ובעבודה זרה שבה:

"וישאו להם נשים מואביות" - שלא הטבילו אותן ולא גיירו אותן. "וישבו שם כעשר שנים" - כל אותן עשר שנים היה הקב"ה מתרה בהן, שמא יחזרו בתשובה וישבו לארץ ישראל. כיון שלא עשו תשובה, התחיל לפשוט ידו בגמליהם ובמקניהם, ולא חזרו. כשראה שלא חזרו, מיד "וימותו גם שניהם מחלון וכליון". (תנחומא בהר ג)

אדם שיורד מהארץ, אף שהוא עושה מעשה שאינו ראוי ונכון, וודאי שמעשה זה אינו ראוי אם האדם הוא מנהיג - עדיין אין הוא מוציא את עצמו מכלל ישראל. אך מי שנושא אישה נכרית - מוציא את עצמו מעם ישראל. ילדיו כבר לא יהיו יהודים. הקב"ה מתרה בהם, מנסה להחזירם למוטב, שיחזרו לארץ על כל המשתמע מכך, והם בשלהם.

לאמיתו של דבר, הירידה למואב אינה רק פגיעה ברמה החברתית-ציבורית, ואפילו אינה רק פגיעה באמונה בכנסת ישראל, בקשר הבלתי-מותנה שלה עם הקב"ה ובכך שה' יפקוד את עמו בארצו. הירידה למואב היא מעבר לארץ אויב - לעם המצוי באותו זמן במתח מלחמתי עם ישראל.

בועז הוא השופט אֶבְצָן (ב"ב צא ע"ב). בספר שופטים נכתב עליו מעט מאוד (שופטים י"ב, ח-י), אך נאמר שם שהוא שפט את ישראל שבע שנים. לפניו שפט את ישראל יפתח במשך שש שנים (שופטים י"ב, ז-ט). משפחת אלימלך הייתה במואב כעשר שנים (א', ד), ומכאן שירידתם מהארץ הייתה בשנה השלישית או הרביעית לשופטותו של יפתח. עמון ומואב הם צאצאיהן של בנות לוט (בראשית י"ט, לד-לח), ויפתח מזכיר בדבריו למלך מואב את העובדה שבעת מעבר בני ישראל בערבות מואב, "לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון" (שופטים י"א, כז).

היה, אם כן, מתח באותו זמן בין ישראל לבין יושבי עמון ומואב. והנה, משפחה השייכת למשפחת המלוכה עוברת לארץ האויב, או לארץ בעלי בריתם הקרובים. על פי הנורמות המקובלות, על מנת לחזק את הקשר ולייצב את הברית שנוצרה כעת, הם מתחתנים עם משפחת המלוכה:

ר' ביבי בשם ר' ראובן אמר: רות וערפה - בנותיו של עגלון היו. (רות רבה ב', ט)

אין זה סתם מעבר לארץ אחרת, אלא לארץ אויב; אין אלו סתם נישואין לנכריות, אלא נישואין לנשים נכריות ממשפחת המלוכה. פעולות אלו מבטאות יאוש מוחלט והתנתקות מוחלטת מיעדיו של עם ישראל.

הסתבר שדווקא ההמון, אלו שלא ירדו מהארץ ונשארו לסבול את שנות הרעב, הם אלו ששרדו. תיאור בית לחם כשרות ונעמי חוזרות, הוא מאוד חגיגי: ימי קציר שעורים, שעת קצירת העומר (רות רבה [לרנ"ד], השדות מלאים, כולם קוצרים, רות עוברת משדה לשדה, "וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא וַתִּלְקֹט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצָרִים" (ב', ג) - ומשמע שיש תבואה. כלל ועיקר לא-פשוט לסבול רעב במשך עשר שנים, ובכל זאת הם לא עזבו. הציבור הרחב, האנשים קשי היום, הם אלו שנשארו נאמנים לארץ, והמשיכו להיות מחוברים לשורשים. ע"פ המדרש, דווקא אלימלך ובניו מתו ברעב:

היה ר' שמעון אומר: אלימלך היה מגדולי הדור ומפרנסי ציבור, ועל שיצא לחוצה לארץ מת הוא ובניו ברעב. והיו כל ישראל קיימין על אדמתו, שנאמר:

שער המלכות והגאולה

עד שיתייאשו מן הגאולה / הרב יהודה זולדן

"ותהם כל העיר עליהם ותאמרנה הזאת נעמי" - מלמד שהייתה כל העיר קיימת, ומת הוא ובניו ברעב. (תוספתא ע"ז פ"ד ה"ד)

ג. נעמי דורשת גאולה

היחידה ממשפחת אלימלך שעשתה תהליך של תיקון ותשובה הייתה נעמי. "ותקם היא... ותשב משדי מואב... ותצא מן המקום" (א, ו-ז). נעמי קמה על רגליה, ועושה צעדים הפוכים מאלו שעשה אלימלך. הוא ישב בשדי מואב, והיא מחליטה לשוב משם לארץ ישראל. ייתכן שמראש היא בכלל לא רצתה לצאת:

"הוא ואשתו ושני בניו" - הוא עיקר, ואשתו טפלה לו, ובניו טפלין להם. (רות רבה א', ה)

לאחר שמתו בעלה ובניה, נעמי משוחררת, והכל תלוי בה: האם לאחר עשר שנים במואב, היא תחזור לבית לחם, ביוזעה מה מצפה לה שם. היא מנסה לשכנע את כלותיה שלא ללכת עמה, אך הטיעון שהיא מזכירה הוא מוזר:

ימן ה' לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה... שבנה בנתי לפה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים: שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות לאיש, כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים: הלהן תשבנה עד אשר יגדלו הלהן מעגנה לבלתי היות לאיש, אל בנתי כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד ה'. (א, ט-י)

האמנם רות וערפה חשבו שנעמי תתחתן שוב, תלד בנים, והן ימתינו עד שאותם תינוקות יגדלו והן תינשאנה להם? וכי על דעת זאת ביקשו רות וערפה, שתיהן בנות ארבעים (רות רבה ד', ז), לבוא עמה? למה התכוונה נעמי בטיעון זה?

נעמי מבהירה לרות ולנעמי שמטרת הנישואין היא המשכיות הדורות, ובמשפחתה שלה מדובר על המשך משפחת המלוכה, שכרגע נגדע ענף משמעותי ממנה. אלימלך, כאמור, הוא בנו של נחשון בן עמינדב, וכעת הוא ובניו מתו. דבריה של נעמי הם ביטוי למצוקה, שנבעה מתחושת האחריות שלה. איך תמשיך משפחת המלוכה? היא עצמה כבר זקנה, ועל כן אינה יכולה להועיל בה!

בסיכומו של דבר, רות מוכנה להצטרף לנעמי ולעשות חסד עם החיים, אך כנראה שהיא לא קלטה את עומק דבריה של נעמי. חוסר ההבנה בולט כשרות חוזרת משדה בועז ומספרת לנעמי את קורותיה:

ותאמר לה תמותה - איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מפירך ברוך, ומגד לתמותה את אשר עשית עמו, ותאמר - שם האיש אשר עשיתי עמו היום

בַּעֲזָ: וְתֹאמַר נַעֲמִי לְכָל־תָּה - בְּרוּךְ הוּא לֵה' אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֲסִדוֹ אֶת הַחַיִּים
וְאֶת הַמֵּתִים, וְתֹאמַר לֵה' נַעֲמִי - קָרֹב לָנוּ הָאִישׁ, מִגָּאֲלָנוּ הוּא: וְתֹאמַר רֹת
הַמּוֹאֲבִיָּה - גַּם כִּי אָמַר אֵלַי עִם הַנְּעָרִים אֲשֶׁר לִי תִדְבָּקִין עַד אִם כָּלִי אֶת
כָּל הַקְּצִיר אֲשֶׁר לִי: וְתֹאמַר נַעֲמִי אֶל רֹת כָּל־תָּה - טוֹב בְּתִי כִי תִצָּאִי עִם
נַעֲרוֹתֶיהָ וְלֹא יִפְגְּעוּ בָךְ בְּשָׂדֶה אֲחֵר. (ב', יט-כב)

רות מתפעלת מהיחס הטוב והמיוחד שהעניק לה האיש שהיא הייתה בשדהו. הפרט הפחות
משמעותי בדבריה הוא שמו של אותו אדם. כשנעמי שומעת את שמו, היא מודה מייד
לֵה' שלא עזב חסדו מהחיים ומהמתים, ואומרת לרות: "מגואלנו הוא". יש סיכוי לגאולה,
להמשכיות. רות לא קולטת את משמעות הדברים שאמרה לה נעמי, וממשיכה לתאר את
היחס הטוב של בועז אליה. לעומתה, מחשבותיה של נעמי כבר מפליגות למרחקים, והיא
רוקמת תוכנית איך לממש את הגאולה הזו. את רות היא מעודדת להמשיך ללכת לאותו
שדה, אך הנימוק שהיא מביאה - ששם לא יפגעו בה - אינו הנימוק המרכזי. לכשתגיעה
העת, כשתכלה תקופת הקציר, היא תגיד לה איך לפעול.

כשרות יורדת לגורן בלילה, גם היא כבר מבינה את משמעות העניין, ואומרת לבועז: "אֲנִי
רות אֶמְתֶּךָ וּפְרִשְׁתָּ כְּנֶפֶךָ עַל אֶמְתֶּךָ כִּי גָאֵל אֶתָּה" (ג', ט). גם רות דורשת מבועז גאולה
והמשכיות. ואמנם, גם לבועז עצמו אין המשכיות:

אמר רבי יצחק: אותו היום שבאת רות המואביה לארץ ישראל, מתה אשתו
של בועז... ואמר רבי יצחק: ק"כ משתאות עשה אֲבִצָן לבניו, שנאמר: "וְיִהְיֶה
לוֹ שְׁלִשִּׁים בָּנִים וְשְׁלִשִּׁים בָּנוֹת שֶׁלַח הַחוּצָה, וְשְׁלִשִּׁים בָּנוֹת הַבַּיִת לַבְּנֵי מִן
הַחוּץ".... תנא: וכולם מתו בחייו. (ילקוט-שמעוני רות רמז תרא)

המסר המרכזי בדבריה של רות הוא שגם לבועז יש אחריות להמשכיות המלוכה ולהנהגה
בישראל. עד שהיא לא לחצה, בועז לא היה מוכן לקחת אחריות, ונעמי באמצעות רות
חייבה אותו לכך. מתקיים עוד בירור מעמיק שהוא אכן הגואל הנכון, ומשם נסללת הדרך
ללידתו של עובֵד, שממנו יוצא ישי אבי דוד.

ד. "אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה"

הייאוש מהגאולה, מנטילת אחריות, מניתוב הכוחות לפעולה ולעשייה למען הכלל והאומה,
על אף הקשיים הרבים - כל אלו מאפיינים דורות שבהם מתחוללים שלבים משמעותיים
של הגאולה.

בעת צרה אנו מתפללים: "מי שענה לאבותינו בים סוף הוא יעננו", ומסביר רש"י (תענית טו
ע"א): "לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים, ונתייאשו מן הגאולה, וזכרם המקום
וגאלם". גם במצרים הייתה לישראל תחושה שה' עזבם ושכחם, והדבר הביא לייאוש

שער המלכות והגאולה

עד שיתייאשו מן הגאולה / הרב יהודה זולדן

מהגאולה. ובכל זאת, על אף תחושתם, ה' גאלם. כך גם בימי בית שני, כשהמן גזר את גזרתו להשמיד ולהרוג את כל היהודים:

"ותשכח ה' עוֹשֶׁךְ" - בצרת המן הכתוב מדבר, שנתייארו לשעה אחת ונתייאשו מן הגאולה. אמר רבי שמואל בר נחמן: ראויים היו ישראל שלא ליגאל מצרת המן, על שנתייאשו מן הגאולה... דבר אחר: "ותשכח ה' עוֹשֶׁךְ נוטה שמים ויוסד ארץ" - מה ענין זה אצל זה? אלא היו ישראל מתפחדים שהיו לקוחים למיתה ולהריגה, ונתייאשו מן הגאולה. אמר להם: שכחתם מה שאמרתי לירמיה, "כה אמר ה' - אם יִפְדּוּ שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אֶמַס בכל זרע ישראל" (ירמיהו ל"א, לו). אתם רואים את השמים במקומם ואת הארץ במקומה, ואתם מתייארים? (פסיקתא רבתי [איש שלום] לג)

תחושות יאוש דומות תהיינה גם בגאולה העתידה:

תנו רבנן: "כי ידין ה' עמו... כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב" - אין בן דוד בא... עד שיתייאשו מן הגאולה, שנאמר: "ואפס עצור ועזוב" - כביכול אין סומך ועוזר לישראל. (סנהדרין צז ע"א)

מדוע זה כך, מדוע הגאולה באה רק לאחר שישראל מתייאשים ממנה? מה יש ללמוד מכך על מצבים קשים ומייאשים גם בזמננו? הסביר זאת הרב צבי יהודה קוק, בשם אביו, מרן הראי"ה קוק:

האמרה של אאמו"ר הרב זצ"ל על דברי חז"ל שאין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה, כי דרך הגאולה היא בעצמה כזה, שמתוכו מגיעים לידי יאוש. והרי הוא זה שעושה את הגאולה ומביא את בן דוד, הרי היא מתבררת בשלשלת מאורעותינו אלה, על עינויינו וייסורינו שבחבלי לידת העם והארץ. (לנתיבות ישראל ח"א, עמ' קב)

הקשיים מאלצים את עם ישראל להוציא את כל הכוחות הגלומים בו, להפעיל את העוצמות הפנימיות שלו במלוא עוזו, ומתוך כך אפשר להביא גאולה למען שמו באהבה.

סיפור נעמי ורות הוא ביטוי לתהליך שהחל בירידה והידרדרות, בייאוש מוחלט מהיעדים והמשימות של עם ישראל; באמצעו תהליך הפוך, של שיבה תוך קשיים והתמודדויות מורכבות ומסובכות; ובסופו חידוש זרע בית המלוכה שנגדע והולדתו של דוד המלך.

ע"פ חז"ל, גם רות זכתה לראות את התכלית הזו בהתגשמותה. על שלמה המלך נאמר: "וַתָּבֵא בֵּית שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנֶיהָ, וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרֹאתָהּ וַיֵּשְׁתָּחוּ לָהּ וַיָּשֶׁב עַל כִּסְאוֹ וַיֵּשֶׁם כֶּסֶף לָאֵם הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁב לְיִמִּינוֹ" (מל"א ב', יט), ודרשו על כך חז"ל:

רות המואביה שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה, שנאמר: "וישם כסא לאֵם המלך", ואמר ר' אלעזר: לאמה של מלכות². (ב"ב צא ע"ב)

המשמעות העמוקה של דרשה זו היא, שרות ראתה את השושלת שיצאה מדוד. עניינה של מלכות הוא ההמשכיות - המלכות העוברת מאב לבן. את מה שנעמי לא יכלה להבטיח לרות וערפה בתחילה - את המשכיות משפחת המלוכה - רואה לבסוף רות.

במדרש מקביל (רות רבה ב', ב), מדגישים חז"ל כי "לא מתה רות המואביה עד שראתה שלמה בן בנה יושב ודן דין של זונות". כל עניינו של מלך הוא לעשות משפט וצדקה, כדברי הרמב"ם: "שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר 'ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו'" (הל' מלכים ד', י). רות רואה כיצד שלמה מממש את הצדק השיפוטי הא-לוהי במשפט בין אותן שתי נשים, החיות ברובד הנמוך והשפל של החיים.

ה. "והקב"ה היה עוסק בורא אורו של משיח"

במקביל לכל הקשיים, העליות והמורדות שעברו על משפחת אלימלך, הקב"ה המשיך את סדר גאולתם של ישראל בצורה ברורה. בסוף מגילת רות מופיעה רשימת הייחוס מפרץ עד דוד. אפשר לחלק את האישים המופיעים שם לארבע תקופות:

תקופת האבות: פרץ, חצרון, רם.

תקופת יציאת מצרים: עמינדב, נחשון.

תקופת השופטים: שלמון, בועז.

תקופת המלכים: עובד, ישי, דוד.

בעל הטורים (שמות ב', א) קושר את הקצוות שבין גאולת מצרים לבין משיח בן דוד:

"וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" (שמות ב', א) - שתיים במסורת; הכא, ואידך - "וילך איש מבית לחם יהודה" (א', א). ע"י הליכה זו בא גואל ראשון, וע"י אותה הליכה יבוא הגואל אחרון, שהוא משיח בן דוד.

יעקב ובניו ירדו למצרים, ובמקביל לשעבוד ולקשיים שעברו עליהם, הכין הקב"ה את התשתית לגאולתם של ישראל. בעוד עם ישראל מצוי עמוק-עמוק בצער וביגון העבדות, הקב"ה עוסק בהכשרת מושיעם של ישראל, באמצעות כל התהפוכות שעברו על משה במשך שמונים שנה, עד שהגיעה העת לבוא לגאול את ישראל. לידתו, הנחתו בתיבה, בת פרעה שהוציאה אותו משם, ימי גידולו בבית פרעה כדי להכיר הנהגת מלוכה מהי, בריחתו למדיין, נישואיו עם בת יתרו, מראה הסנה, הסיבוכים עם בניו, וכל מה שאירע למשה עד היום שבו נקרא לעמוד

2 אמנם, הרד"ק בפירושו על ספר מלכים הביא את דברי חז"ל, וכתב: "וזה רחוק מאוד".

שער המלכות והגאולה

עד שיתייאשו מן הגאולה / הרב יהודה זולדן

בפני פרעה - הכל היה הכנה להתחלת סדר גאולת ישראל. בתוך הסיבוכים הכלליים של עם ישראל משולב סיפורו האישי המפותל של משה, ומשם לגאולת ישראל. כך יהיה גם בימי משיח דוד: סיבוך בתוך סיבוך, ולבסוף משיח בן דוד.

בהנחה, שהפסוקים שבסוף המגילה מתארים את סדר הדורות כפי שאכן היו, ולא רק מאזכרים אישים מרכזיים, הרי שכל אחד מהאנשים המנויים שם חי שנים רבות. עמד על כך הרמב"ן:

מעט בוא ישראל לארץ עד לידת אדונינו דוד היה כשלש מאות ושבעים שנה. והימים יתחלקו לארבעה דורות, שלמון ובועז ועובד וישי, ויגיע לכל אחד מהם צ"ג שנה. והנה כלם זקנים קרוב לאברהם, והיו מולידיהם כל אחד בשנת מותו שלא כדרך כל הארץ, כי אין החיים בזמנם מאה שנה. ואם הוליד אחד מהם בבחרותו כמנהג, יהיו האחרים זקנים מאד יותר מאברהם, ויהי בהם הפלא גדול יותר מאד, כי ימי האדם בדור אברהם ארוכים, ובשנות דוד חזרו למחציתם. ואולי חיו יותר, כי אפשר שהיו לשלמון ימים רבים בבואם לארץ, ולכן נתנו אנשי הקבלה והם חכמי אמת לעובד ימים רבים. והוא נס נסתר נעשה לאבי המלוכה, בן הצדקת הבאה לחסות תחת כנפי השכינה. וכן יזכירו באמו ארץ ימים רבים. (רמב"ן, בראשית מ"ו, טו)

הקב"ה 'מותח' את הדורות כדי שתצא לבסוף מלכות בית דוד. גאולת ישראל, לידת משיח בן דוד, תהיה בעתה ובזמנה, והקשיים נועדו כדי לעודד אותנו להפיק מעצמנו את הטמון והגלום בנו, וכך נגיע מוכנים ליום ההוא. נעמי ורות, הן דוגמא לאומה המתמודדת עם קשיים וסיבוכים, עם עלבונות וכשלונות. שתיהן נוטלות יוזמה ופעילות, כשהמטרה הברורה - גאולת ישראל - עומדת כל הזמן נגד עיניהן.

כשם שדוד המלך בא לעולם רק לאחר יאוש מוחלט, כך גם משיח בן דוד. בברכות שלאחר ההפטרה אנו אומרים: "ודבר אחד מדברך אחור לא ישוב ריקם". מי שיש לו את הכוח והאומץ ללכת בדרך המפותלת והמסובכת הזו, מי שאינו מפחד מדרך ארוכה - הוא גם זוכה לראות את הנצח. הקב"ה שומר הבטחתו לישראל, ומקים את מלכות בית דוד:

וְהָקִימֹתִי אֶת זֶרְעֶךָ אַחֲרָיִךְ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ וְהָכִינֹתִי אֶת מַמְלַכְתּוֹ. הוּא יִבְנֶה בֵּית לְשִׁמִּי וְכִנֵּנִתִּי אֶת כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד עוֹלָם... וְנָאֲמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֶךָ יִהְיֶה נֶכֶן עַד עוֹלָם. (שם"ב ז', יב-טז)